

SPRAWOZDANIA Z PARAFII KATOLICKIEJ W WYSOKIEM MAZOWIECKIEM DOTYCZĄCE SPOŁECZNOŚCI ŻYDOWSKIEJ W XVIII-XIX WIEKU.

Wybór i opracowanie K. Głębocki

Bardzo cennym źródłem, często niedocenianym, do badań nad ludnością żydowską są sprawozdania kościelne. W formularzach wizytacji biskupich przesyłanych do wypełniania proboszczom znajdowały się pytania odnośnie do innych chrześcijan i żydów. Poza tym, w kancelarii biskupiej, czyniono inne zestawienia całej ludności. Oto dane o wyznawcach mojżeszowych na terenie katolickiej parafii Wysokie Mazowieckie.

Wizytujący w 1723 roku parafię, biskup łucki Stefan Bogusław Rupniewski, zanotował w swoim sprawozdaniu: „*Arendatores Judai in Parochia sunt quatuor, quintus in oppido. Sunt etami in oppido Judai plus minus Decem.*”¹ – [Na terenie parafii są czterej arendarze i jeden w mieście, w mieście około 10 starozakonnych]. Wizytator odnotował także, że Żydzi mają w mieście bóżnicę wybudowaną przed rokiem.

W początkowym okresie ich działalność zawodowa sprowadzała się na ogół do prowadzenia karczm. Żydzi arendowali je w Wysokiem Mazowieckiem oraz w następujących wioskach parafii: Brzózki Tatary, Brzózki Stare (Gawrony), Bryki i Brok.²

¹ Archiwum Diecezjalne w Łomży (dalej ArŁm), Zespół Parafialny I, sygn. 615, Wizytacja biskupia 1723r; W. Jemielity, *Ośrodki religijne i ludność wyznania mojżeszowego we wschodnim rejonie Królestwa Polskiego*, Łomża 2003, s. 85; K. Głębocki, *Dzieje obszaru parafii Wysokie Mazowieckie do końca XVIII wieku*, Białystok 2003, s. 51, 80 (praca mgr).

² Archiwum Parafialne w Wysokiem Mazowieckiem, Księgi urodzonych 1809-1809 w parafii Wysokie Mazowieckie, k. 8, 38, 39, 66; K. Głębocki..., s. 51.

Hac Ecclesia nullum habet Monasterium. Est in Oppido Ecclesia Ritus Graeci: Capella nulla existat in Adibus Nobilium. Arendatores Iudaei in Parochia sunt quatuor quintus in Oppido. Sunt etiam in oppido Iudaei plus minus decem, habent etiam hanc recenter constructam proxime preterito anno 1722do sine consensu Illm. Socior. J. narij ex consensu Illm. Pmi a Rety Katski Capitanei Pimenecensis Haredis bonisrum Wysokie Mazowieckie. Et pro eo quod occupant loca fidei huius.

Fragment wizytacji biskupiej parafii Wysokie Mazowieckie z 1723 r. Fotokopia: K. Głębocki

Ze sprawozdań kościelnych wynika także, że byli zobowiązani do ponoszenia różnego rodzaju świadczeń na rzecz miejscowego kościoła: „(...) należy się Kościołowi od Żydów z kahału miasta wysockiego corocznie łoju kamieni dwa i mięsa ćwierci dwie, co dawniejsi proboszczowie odbierali”.³ W 1798 roku proboszcz podał, iż oddali tylko dwa kamienie łoju i jedną ćwierć mięsa, czynili to niechętnie.⁴

Na początku XIX wieku, w 1822 roku, według źródeł proveniencji kościelnej w Wysokiem Mazowieckiem mieszkało 286 osób wyznania mojżeszowego, którzy mieli bóżnicę. W roku 1830 ich liczba wzrosła do 453. Osiem lat później w wizytacjach parafii czytamy: „Żydów 660, mają bóżnicę i cmentarz.” Pod rokiem 1864 widnieje wzmianka, że w mieście jest już 2300 Żydów; dekadę później zanotowano: „mają synagogę i cmentarz, początkowo w małej liczbie, teraz 2180”. W roku 1910 ich liczba wzrosła do około 2500 osób.⁵

³ ArŁm, sygn. I 627, Wizytacja dziekańska, k. 12.

⁴ Tamże; W. Jemielity..., s. 39.

⁵ zob. ArŁm, I sygn. 615, I sygn. 623, I sygn. 626, I sygn. 627; W. Jemielity..., s. 85.